

*DOKUMENTI O SPOLJNOJ POLITICI SOCIJALISTIČKE
FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE 1945,
Beograd 1984, 426 str.*

U nizu zbornika dokumenata objavljenih u poslednje vreme, nedavno se pojavio i jedan od tomova Dokumenta o spoljnoj politici SFRJ, koju priprema Savezni sekretarijat za inostrane poslove (SSIP) zajedno s Institutom za međunarodnu politiku i privredu iz Beograda. Zbirka sadrži dokumenta nastala posle drugoga svetskog rata, a najavljeno je da će biti priređena i zbirka spoljnopolitičkih dokumenata iz perioda NOR-a (1941—1945). U pitanju je veoma značajan naučni i izdavački pothvat sličan onima koje su do sada ostvarile mnoge države na planu publikovanja spoljnopolitičke dokumentacije. S tim u vezi odmah se nameće pitanje objavljivanja dokumenata o spoljnoj politici Kraljevine Jugoslavije. Poznato je da ta građa nije u celini sačuvana, ali bi bilo važno njezino obelodanjivanje.

Pojava prvog toma dokumenata nastalih u toku 1945. godine, a nadamo se uskoro i novih tomova, predstavlja svakako događaj vredan pažnje istraživača, a i šire jugoslovenske javnosti, s obzirom da je spoljna politika Jugoslavije posle drugoga svetskog rata imala buran istorijski razvoj. Nova se jugoslovenska država, i pored uverljive pobede na ratištu, morala potkraj rata izboriti diplomatskim putem za pravno priznanje u međunarodnoj zajednici. Postojanje od saveznika priznate vlade Kraljevine Jugoslavije u inostranstvu umnogome je otežavalo tu diplomatsku bitku koja se vodila i uz neke kompromise. Na to donekle upućuje i Ukaz kraljevskih namesnika o obrazovanju jedinstvene vlade DFJ objavljen kao prvi dokument u ovome tomu. Istovremeno Jugoslavija se borila i za realizaciju spoljnopolitičkih ciljeva od kojih je najznačajniji bio ispravka granice prema Italiji, koja je posle prvoga svetskog rata bila nametnuta Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. U daljem razvoju spoljna politika Jugoslavije doživela je burne godine u vreme sukoba sa SSSR-om, da bi se na sredini pedesetih godina, u vreme hladnog rata, Jugoslavija opredelila za nesvrstanu politiku. Svakako da tako dinamičan proces privlači i privlačiće pažnju istraživača i šire javnosti.

Dokumenta objavljena u prvom tomu uvelike osvetljavaju spoljnu politiku Jugoslavije u prvoj posleratnoj godini. SSIP je odlučio da u toj tzv. »plavoj ediciji« publikuje objavljena dokumenta što je i navedeno u Uvodnoj reči uređivačkog odbora i redakcije, ali je istovremeno najavljeno objavljivanje »crvene edicije« u kojoj treba da budu objavljeni poverljivi i neobjavljeni spoljnopolitički dokumenti. Priređivač je za prvi tom odabrao 202 dokumenta od kojih su 174 jugoslovenskog porekla, 17 dokumenata jugoslovenskih manjina u susednim državama i 11 dokumenata stranog porekla. Dokumenta su preuzeta iz različitih izvora, iz arhive SSIP-a, zvaničnih publikacija SSIP-a, štampe i tematskih zbornika a data su hronološkim redom nastanka. Prvi je dokument pomenuti Ukaz kraljevskih namesnika o obrazovanju jedinstvene vlade DFJ od 7. marta 1945, a poslednji je Titova izjava dopisniku »Reutera« datirana sa 29. decembra 1945. Sem dokumenata s napomenama (1—408), tom sadrži i ostali naučnokritički aparat neophodan u takvom zborniku. Uz Uvodnu reč (V—VIII) uređivačkog odbora i redakcije, priređivači su u Predgovoru (IX—XII) dali neka objašnjenja u vezi s kriterijumima za izbor doku-

menata i niz drugih napomena. Korišćenje takvog zbornika gotovo je nemoguće bez valjano urađenih registara te su se priređivači u tom pogledu i potrudili. Registar ličnih imena izrađen je veoma korektno i njegovi sastavljači nastojali su da ostave što manje nepoznanica. Predmetni registar prilično je razruđen tako da se brzo pomoću njega mogu pronaći dokumenti koji se odnose na određenu problematiku. To se pre svega odnosi na bilateralne odnose Jugoslavije s pojedinim državama. Izvesne zamerke mogu se uputiti priređivačima što su neki značajni problemi doneti kao pododrednice, iako su u registru već dati kao odrednice, kao i to što je ponekad teško pronaći logičnu vezu između pojedinih odrednica i pododrednica. Priređivači su sačinili spisak skraćenića i spisak dokumenata (XVII—XXXII). Dakle knjiga je opremljena potrebnim naučnokritičkim aparatom što olakšava njezinu upotrebu.

Iscrpna objašnjenja uz takvu vrstu dokumenata nisu neophodna, ali izvesne napomene i komentari vrlo su korisni. U redakcijskom naslovu navedeno je poreklo dokumenta, predmet na koji se odnosi, mesto i datum izdavanja i kome je eventualno upućen. Prema tome on sadrži sva najvažnija objašnjenja koja je neophodno dati uz svaki dokument, što je u tome zborniku dosledno sprovedeno. Sem toga, priređivač je na kraju svakog dokumenta naveo arhivski izvor ili publikaciju odnosno novine iz kojih je preuzet. Dodatna objašnjenja priređivač je dao u obliku napomena i bilješki na kraju svakog dokumenta. Bilješkama se koristio samo kad je želio upozoriti čitaoca da je dokument izvorno nastao na nekom drugom, a ne srpsko-hrvatskom jeziku. Napomene uz dokumenta različitog su karaktera. U njima su dati biografski podaci ličnosti koje se pominju, pobliža objašnjenja pojedinih problema i pojmova iz teksta dokumenta, a ponekad se čitalac upućuje na neki drugi dokument u zborniku koji prema oceni priređivača daje dodatna objašnjenja određenog pojma.

Nema dilema da je pred čitaocima vredan zbornik građe čiju smo pojavu možda i neopravdano dugo čekali. Čitanjem dokumenata moguće je sagledati najvažnije spoljnopoliitičke probleme s kojima je Jugoslavija bila suočena 1945. godine. Sem pitanja koja su se pojavljivala oko zaključenja mirovnog ugovora, čitalac može da veoma detaljno upozna problem razgraničenja između Italije i Jugoslavije u toku 1945. U odnosu na značaj toga pitanja u zborniku mu je posvećen adekvatan prostor. Građa o problemu Trsta objavljena u zborniku ne samo da taj problem vraća iz zaborava, i otkriva ga mlađim generacijama, već mirno i odmereno pokazuje uzroke i genezu jednog od najspornijih problema međunarodnih odnosa u Evropi posle drugoga svetskog rata. Teško je oteti se utisku iznenađenja da je nova jugoslovenska država već u prvoj godini posle rata ostvarila intenzivne bilateralne odnose s velikim brojem država. Svakako da nije beznačajno koje su države u pitanju kao i sadržaj tih odnosa, što je moguće saznati na osnovu prikazane građe. Dokumenta o odnosima Jugoslavije s međunarodnim organizacijama također su zastupljena u zborniku. To se pre svega odnosi na UN odnosno organizacije kao što su UNRRA i dr. Niz dokumenata a među njima i sporazum Jugoslavije i UNRRA objašnjava nastanak i svrhu te organizacije i njezine odnose s Jugoslavijom. Sva ta i ostala pitanja spoljne politike Jugoslavije ti dokumenti potpuno ne rasvetljavaju što je i razumljivo.

Mnogi aspekti spoljne politike Jugoslavije ostali su do danas nedovoljno objašnjeni, jer im naša istoriografija nije posvetila dovoljno pažnje ili se njima

uopšte nije bavila. Teško je dati prava objašnjenja za to, ali naši se historičari ne odlučuju na istoriografsku obradu tih pitanja. Generacija mlađih istraživača pristupa toj problematici s manje opreza i nastoji istražiti i objasniti spoljnu politiku Jugoslavije posle drugoga svetskog rata u totalitetu svetskih zbivanja što je jedino moguće a moglo bi se reći i pravilno, jer bilo kakva regionalizacija spoljne politike Jugoslavije krije u sebi opasnost da se upadne u zamku zabluda. Serija dokumenata, čiji je prvi tom pred nama, nadamo se da će podstaći nova istraživanja i zainteresovati istraživače za tu tešku istoriografsku problematiku.

Izvesni priređivački nedostaci uočljivi su na što treba ukazati kako se ne bi ponovili u narednim tomovima. I pored svih ograda iznesenih u predgovoru o izboru dokumenta smatramo da je u zbornik neopravdano uvršteno prilično, za tu problematiku, beznačajnih dokumenata. To se pre svega odnosi na razna, ne sva, saopštenja Tanjuga, a posebno na ona koja su objavljena u povodu potpisivanja ugovora ili slično. Tako se desilo da je objavljen tekst nekog ugovora i uz njega saopštenje Tanjuga koje ne donosi nikakve dodatne podatke važne za sam događaj. Kriterijum za izbor dokumenata treba pooštriti odnosno dosledno primeniti, jer teško je prihvatiti da se u takvom zborniku objavljuje zdravica u čijem je tekstu teško pronaći podatak relevantan za spoljnu politiku Jugoslavije. Napomene iza dokumenata ponekad su preopširne, a mnoge bi bile suviše ako bi se u imenskom registru uz ime i prezime svake ličnosti dopisala i njezina funkcija u periodu koji tom hronološki zahvata.

Prvi tom spoljnopolitičkih dokumenata nagoveštava značajan naučni i kulturni pothvat na čijoj bi realizaciji trebalo istrajati.

Enes Milak

*GLAVNI ŠTAB NOV I PO HRVATSKE 1941—1945.
DOKUMENTI 1941, Zagreb 1983, 662 str.*

Potkraj 1983. godine Zavod za ONO i DSZ SRH i Republički štab TO SRH izdali su u povodu trideset pete godišnjice formiranja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske prvu knjigu dokumenata GŠ Hrvatske koja obuhvaća 1941. godinu. U narednim godinama treba da iziđu dokumenti do kraja rata 1945. godine. Inicijator je toga projekta Republički štab TO SRH. Imenovan je i Savjet istraživačkog projekta koji sačinjavaju najistaknutiji organizatori ustanaka u Hrvatskoj. Prvi predsjednik toga odbora bio je do svoje smrti dr Vladimir Bakarić. Istraživanje, odabiranje i pripremu za štampanje obavio je P. Čimbur.

Knjiga sadrži na 662 stranice 240 dokumenata koji se u međusobnom skladu kronološki nadovezuju i pomno odabrani čine zajedno sadržajnu cjelinu. Na kraju knjige nalazi se registar osobnih imena, registar geografskih naziva, registar vojnih jedinica (grupa, vodova, četa, bataljona, odreda, logora, brigada, štabova, glavnih štabova NOV i PO, VŠ NOV i PO, ustaško-domobranskih i četničkih jedinica).